

був заснований німецько-технічний факультет з підготовки студентів за спеціальностями машинобудівного та електромашинобудівного профілю. Навчання на факультеті проводиться, у тому числі, і німецькою мовою. Кращі студенти факультету мають можливість пройти навчання в німецьких ВНЗ.

У сфері міжнародної діяльності в НТУ «ХПІ» функціонують Центр підготовки іноземних громадян, Українсько-Французький Центр і Українсько-Американський Бізнес Центр, які координують взаємодію з Францією і США, Регіональний Центр підготовки енергоменеджерів та Центр енергозберігаючих інтегрованих технологій, Центр «Перспектива». Важливим етапом в житті ВНЗ стало підписання ректором НТУ «ХПІ» проф. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИМ у вересні 2005 р. у старішому вищому навчальному закладі Європи Болонському університеті (Італія) Великої Хартії Університетів («Magna Charta Universitatum»). У березні 2007 р. НТУ «ХПІ» був прийнятий до Європейської асоціації університетів як повноправний індивідуальний член. З вересня 2007 р. НТУ «ХПІ» також є членом Мережі університетів країн Чорного моря, а з березня 2009 р. – членом Євразійської асоціації університетів.

Для надання допомоги у підготовці навчальних і наукових проектів, а також для пошуку партнерів, на базі відділу міжнародних зв'язків університету за ініціативою Технічного університету Гамбург-Гарбург було створено Координаційний центр консорціуму «ЕС – Україна» (проект «Темпус»). Після завершення проекту, завдяки своїй успішній діяльності Координаційний центр консорціуму було офіційно визнано адміністрацією університету і він став структурним підрозділом відділу міжнародних зв'язків НТУ «ХПІ». У 2008 р. Центр було перейменовано у групу фандрайзингу. Найважливішою функцією цього підрозділу залишається координація, ініці-

ювання, планування та реалізація спільних національних та міжнародних проектів. Співробітники групи фандрайзингу підтримують інформаційно-консультаційне поле в НТУ «ХПІ» через поширення інформації щодо можливостей участі у міжнародних освітніх та навчальних програмах. З цією метою було створено банк даних програм, здійснюється постійна підтримка веб-сайту, функціонує список розсилки.

Щороку на базі університету проводиться більше 30 міжнародних науково-технічних конференцій, низка крупних міжнародних форумів, презентацій та виставок. Університет постійно бере участь у міжнародних виставках за кордоном. Упродовж кожного року за кордон на наукову роботу та стажування, для участі у конференціях, симпозіумах і т. п., на навчання та мовні курси виїжджає понад 400 наукових співробітників, викладачів, студентів та аспірантів університету. За рік університетом приймається більше 300 іноземних фахівців, студентів та аспірантів. Таким чином, можна повністю стверджувати, що Національний технічний університет «ХПІ» є невід'ємною частиною не тільки єдиного європейського, а й світового освітнього простору.

1. Гутник М. В. Міжнародні освітні проекти Харківського політехнічного інституту в другій половині ХХ століття – на початку ХХІ століття / М. В. Гутник // Вісник Національного технічного університету «ХПІ» [зб. наук. праць / наук. ред. Л. М. Бесов]. Тематичний випуск: Історія науки і техніки. – Харків: НТУ «ХПІ», 2008. – Вип. 8. – С. 176–181. 2. Державний архів Харківської області: ф. 770 – Харківський технологічний інститут; ф. 1682 – Харківський політехнічний інститут. 3. Комуністична партія Радянського Союзу в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК / Ін-т історії партії ЦК КП України – філіал ін-ту Маркса–Енгельса–Леніна–Сталіна при ЦК КПРС. – Ч. IV. – К.: Держполітвидав УРСР, 1958. – 524 с. 4. Міжнародна діяльність НТУ «ХПІ». – Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://www.kpi.kharkov.ua/?main=ms.html&submenu=level5.html>. 5. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Служіння освіті: вчора, сьогодні, завтра / Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ // Політехнік. – 2005. – 16 груд. 6. УЗУНЯН М. Научная школа М. Ф. Семко / М. УЗУНЯН // Політехнік. – 2006. – 3 жовтня.

Наталія Дадіверіна

Церква і економіка в сучасній Україні

Статтю присвячено аналізу взаємовідносин держави і церкви, релігійних організацій і релігійних структур в аспекті економічної діяльності.

The relationship between state and church, religious organizations and religious institutions in economic sphere is analyzed in the article.

Однією з особливостей сучасної України є суттєва залежність між взаємодією тієї чи іншої релігійної організації з економікою і станом державно-конфесійних відносин (як у цілому, так і конкретно з певним релігійним утворенням). У сьогоднішній Україні відбувається процес розвитку державно-конфесійних відносин, все більше постає активним перехід від «сепараційної» моделі до «коопераційної». Перша модель взаємовідносин між державою і релігійними організаціями передбачає не тільки чіткий розподіл сфер компетенції, але й відсутність підтримки релігійних організацій з боку держави.

Друга, «коопераційна» модель має визначення сфер сумісної відповідальності держави і релігійних структур, а також форм підтримки державою тих чи інших релігійних організацій та здійснення ними соціальних проектів. Головним принципом щодо діяльності релігійних структур є принцип вибірковості. Так, наприклад, Патріарх Московський і усього Русі Кирило вважає правильним такий підхід до взаємовідносин держави і релігійних общин, коли при рівності їхніх головних прав, суспільство вибірково визначає *рівень взаємодії* з тими або іншими релігійними

організаціями. Критерієм вибірковості, у цьому випадку, повинна бути чисельність релігійних організацій, їхній внесок до національної культури України, тривалість діяльності на території нашої країни.

Проблема взаємодії держави і різноманітних релігійних структур (церкви, релігійних організацій, релігійних общин та ін.) була і залишається актуальною проблемою сьогодні, причому не тільки для України, але й для багатьох інших країн світу. Ця проблема розглядається у декількох ракурсах, свідченням чого є наступні публікації: М. Богословського «Саєнтологічна релігія» [2]; Ю. Васильєва «Як бізнес розуміється і регулюється в індуїзмі» [3]; Ібрахіма Разалі «Іслам і бізнес» [6]; Ю. Казиціної-Тьюнісон «Діанетика в Ленінграді у 80–90 роках ХХ століття» [7]; Р. Рубіна і С. Гоулза «Бізнес у стилі дзен» [13]; О. Тимощука «Економічні основи свідомості Крішні» [14] та ін. Можна побачити, що всі ці праці видані в останні роки, а їхня проблематика торкається різноманітних характеристик економіки і бізнесу в зв'язку з діяльністю релігійних структур. Вочевидь, ця проблема є актуальною і для України, на території якої існує велика кількість різноманітних релігійних утворень.

Метою статті є аналіз дійсних і можливих варіантів взаємодії держави, церкви, релігійних організацій та ін. в плані економічної співпраці. Для України характерною є багатоконфесійність з домінантою православної релігії [12]. Окрім того, на території України існують й інші конфесії – мусульмани, буддисти, протестанти, католики та ін. У всіх релігій існують спільні, принаймні співзвучні, підходи до проблеми багатства, як дозволеного, так і гріховного. Але слід підкреслити, що існують й особливі, специфічні моральні установки, які повинні регулювати економічні відносини. Світова економічна криза, що відбулася у 2008–2009 рр., постала свого роду іспитом на життєвість і плідотворність різноманітних підходів до економіки, значущості моральних обмежень в економічній діяльності. Релігійні кола дали кризі власну духовно-моральнісну оцінку і запропонували свої «антикризові» рецепти. Безумовно, внесок релігійних організацій у подолання кризових явищ, їхній досвід протистояння кризі є важливим критерієм щодо розуміння дійсного впливу релігії на світову економіку і особливості соціально-економічного життя.

Взаємодія економіки і релігії є позитивною в тій мірі, в якій вона реалізується в галузі соціально-моральнісної відповідальності економістів, підприємців і релігійних кіл перед суспільством (допомога жертвам стихійного лиха, військових конфліктів, благодійність, підтримка бідних, лікування і духовна допомога наркозалежним і алкоголікам та ін.). Така взаємодія може мати і негативні наслідки, якщо вона слугує для підприємців засобом самореклами та інструментом для входження до релігійних організацій, а для священників – джерелом особистого збагачення.

В Україні в останні роки відбувається значне посилення соціального функціонування релігійних організацій і підприємництва, особливо в тих випадках, коли виникають екстремальні ситуації в житті суспільства. Більш системним, масштабним і впорядкованим стає функціонування релігійних організацій в соціумі. Деякі приходи (не без допомоги спонсорів, достатньо сильних у фінансовому відношенні) відкривають безкоштовні їдальні, допомагають бідним, організовують дитячі табори влітку, беруть участь у реабілітації соціально-неблагополучних людей (колишніх в'язнів, наркоманів, проститутток, алкоголіків). Православна церква, мусульмани, римо-католицька церква, протестанти, іудеї, представники інших конфесій допомагають бідним продуктами і одягом. Священнослужителі Української Православної Церкви, Української Автокефальної Православної Церкви, мусульмани, протестанти, іудеї та ін. активно працюють у пенітенціарній системі, з метою духовного відродження в'язнів. Духовним вихованням дітей та молоді займаються десятки недільних шкіл, гімназій, різноманітних гуртків.

І в економіці, і в релігійному середовищі існує велика кількість інтелектуалів, які здатні неординарно мислити і аналізувати явища та події, які мають не тільки комерційну хватку і фінансові можливості, але й вміють впливати на людей, користуються високим авторитетом. Тому сьогодні постає важливе завдання – ці люди повинні спрямувати свою ділову та інтелектуальну енергію на благо України. Велика кількість сфер бізнесу і більшість релігійних конфесій мають своєю метою творчі цілі, тому й необхідно знайти конструктивні форми взаємодії між ними, які були б найбільш ефективними як для вирішення духовно-моральнісних завдань, так і для розвитку соціально-відповідальної економіки.

У сьогоднішній Україні підприємницьке співтовариство разом з представниками різних релігій і конфесій мають

можливості, при цьому не підмінюючи діяльність держави, брати на себе певну частку відповідальності за соціальну та духовно-моральнісну підтримку громадян, які потребують допомоги. Окрім того, в сучасних умовах існує нагальна потреба у розробці більш чітких правил щодо співробітництва між державною владою, економічними структурами, фондами і релігійними організаціями, а також у розробці критеріїв оцінки моральних аспектів економічної діяльності релігійних організацій.

Видатний український мислитель В. Липинський в праці «Релігія і Церква в історії України» пропонує розуміти під релігією всяку – виразною догмою окреслену, певним ритуалом виявлену і окремою духовною організацією репрезентовану – громадську віру в вищі сили, послух яким і виконання їх законів єсть потребою і обов'язком людей, що до даної релігії належать [9, с. 214]. Для нас важливо, що в цьому визначенні присутні два моменти: 1) релігія – це певна система вірувань; 2) ця система вірувань виявляється назовні у певній специфічній практиці. І якщо з другим предикатом в цілому все зрозуміло, то перший повертає нас до потреби проаналізувати поняття віри. Мабуть, найвідомішу дефініцію віри у Посланні до Євреїв дав Апостол Павло: «Віра є сповненням очікуваного, певність у невидимих речах» (Євр., 1:11). Підсумовуючи роботу людської думки в цьому напрямі, видатний сучасний мислитель академік С. Аверінцев пише у словниковій статті, що віра – це «в окремих релігійних системах центральна світоглядна позиція і одночасно психологічна установка, яка включає, по-перше, прийняття певних тверджень (догматів), наприклад про буття та природу Божества, про те, що є благо і зло для людини та ін., і рішучість додержуватися цих догматів всупереч усім сумнівам (що оцінюються як «спокуси»); по-друге, особиста довіра до Бога як упорядника життя віруючого, його керівника, помічника та спасителя в усіх конкретних ситуаціях, який посиляє страждання та ставить важкі вимоги для блага самого віруючого; по-третє, особисту вірність Богові, на «служіння» Якому віруючий віддає себе... У філософії Канта віра, яку відірвано від релігійно-конфесійної традиції, переосмислюється як позиція розуму, що приймає те, що не можна логічно довести, але що необхідно для обґрунтування морального імперативу (категоричний імператив)» [1, с. 50]. Скоротивши цю простору дефініцію і трансформували її в потрібну нам площину, ми можемо вважати вірою недосяжну для національного дискурсу систему ціннісних орієнтирів, поєднану з психологічною установкою на їхню активну реалізацію в житті віруючого. Таке максимально широке розуміння віри видається оптимальним для нашого дослідження, воно дасть нам можливість вважати віруючим будь-яку особу, незалежно від того, в що вона вірить: будь то християнин, кришнаїт, атеїст або ж адепт громадської релігії – аби вона активно сповідувала свою віру і ця віра мала в собі певний ірраціональний елемент. Причому останнє абсолютно не означає неминучого конфлікту розуму і віри – просто постулати останньої мають залишатися «невидимими речами». Такий методологічний підхід ми і будемо використовувати щодо характеристики економічної діяльності віруючих – як взаємодію розуму і віри, але не протиріччя між ними.

Суттєву роль у розвитку державно-конфесійних відносин і укріплення майнового стану релігійних об'єднань повинні відігравати закони, що врегульовують їх. Слід наголосити, що коли Україна вступала до Ради Європи, то взяла на себе зобов'язання щодо реституції колишнього церковного майна

Згідно параграфу XI висновку Парламентської Асамблеї Ради Європи № 190 (1995 р.) Україні рекомендовано врегулювати «правове розв'язання питання про повернення церковної власності» [4, с. 65]. У Рекомендаціях ПАРЕ від 24 квітня 2002 р., № 1556 (2002) Україні було нагадано про «необхідність гарантувати релігійним інституціям, власність яких була націоналізована в минулому, реституцію цієї власності в належні строки або, якщо це неможливо, справедливу компенсацію» [2]. У цьому напрямі в Україні вже зроблено чимало: церквам повернуто у власність або передано у користування 3,6 тисяч культових будівель та понад 12 тисяч предметів церковного вжитку [4, с. 70]. Церква залишається єдиним суб'єктом, по відношенню до якої застосовується реституція. Прийнято чимало нормативно-правових актів, що покликані завершити реституцію церковного майна. Розроблено проект Закону України «Про повернення культового майна релігійним організаціям» [11]. Прийняття цих законів буде сприяти врегулюванню питань, що пов'язані з передачею майна релігійним організаціям, а також з реставрацією релігійних об'єктів, у тому числі й тих, що вже знаходяться у власності церкви. Прогнозування можливих наслідків дії Закону зводиться до того, що слід враховувати те, що релігійні об'єднання, які отримають майно у власність, будуть мати можливість використовувати його у комерційних цілях. У такому випадку, вони можуть стати одними з найбільших власників у країні. Принаймні, таку думку висловлює відомий дослідник П. Колобов у статті «Мир народам, земля – християнам» щодо процесів, які відбуваються з Російською Православною церквою [8]. Більш активно, ніж раніше й інші релігійні об'єднання, як в Україні, так і в Росії, будуть займатися економічною діяльністю. Більш активно стане і діяльність релігійних організацій в соціальних проектах. Відомий український релігієзнавець С. Здіорук наголошує: «Апробуючи нові форми соціального служіння, конфесії долучаються до вирішення актуальних проблем, котрі стоять сьогодні перед Українською Державою. Йдеться про належне пенсійне забезпечення, трудову міграцію, протидію поширенню ВІЛ/СНІДу. Зокрема, з вересня 2008 р. в Україні офіційно розпочав діяти недержавний церковний пенсійний фонд «Покрова», заснований тогочасним главою УГКЦ Любомиром Гузаром. Структура покликана забезпечити гідну пенсію насамперед священнослужителям і мирянам, але не тільки Греко-Католицької Церкви... Соціально значуща діяльність конфесій – це не тільки формальне відстоювання свого права на повноцінне існування, домагання рівності з іншими суб'єктами громадянського простору. Це також потужний канал соціалізації особистості. Працюючи з обездоленими, нарко- чи алкоголе-залежними особами, важкохворими, засудженими тощо, релігійні організації будують з ними діалог на основі системи цінностей, відмінної від домінуючої у сучасному суспільстві...» (курсив автора зберігається) [5, с. 86–87]. Усі ці моменти пов'язані і з діяльністю держави, і з діяльністю самих церков. Але виникає питання: яким є ставлення до економічних тенденцій, до багатства, до комерції в межах християнської релігії?

У процесі аналізу християнської релігії ми виділили три головних підходи до багатства і підприємницької діяльності. По-перше, це – прославлення бідності. Такий підхід є характерним для католицизму і православ'я і ґрунтується на впевненості, що єдиною метою земного існування християнина є порятунок власної душі і щасливе перебування в раю. Світ є злом, що оточує нас тимчасово. Ставлення

до бідності, сама бідність – це християнська чеснота. Такий підхід залишається і сьогодні, він розповсюджений серед віруючих, які живуть достатньо бідно і стверджують, що тільки таке життя відкриває шлях до порятунку. Другий підхід – це прославлення багатства. Зрозуміло, що він є діаметрально протилежним до попереднього. Цей підхід є найбільш розповсюдженим серед протестантів. Успішна економічна діяльність, багатство, здоров'я та інші ознаки вдалого життя розглядаються в протестантизмі як милість Бога і благословення. Бідність і хвороби – це покарання за гріхи. Третій підхід – це впевненість у тому, що власність і багатство – дар Божий, який наданий людині для його використання як для власного блага, так і блага інших людей. У більшості християнських церков склався виважений погляд на власність і багатство. Найбільш чітко подібний виважений підхід розроблений православною релігією. Погоня за багатством змінює стан людської душі. Засновники Києво-Печерської лаври святий Антоній і святий Феодосій Печерський вважали, що любов до багатства руйнує людську душу, а тому і церква повинна бути бідною. В цілому, історія християнства – це історія прикладів праведного життя, коли люди роздавали свої багатства бідним, а самі зазнавали достатньо лиха в житті. Але не йдеться про те, що таке життя повинно бути в кожного християнина. З погляду православної церкви, майно людини, її багатство або злидні, самі по собі, не можуть розглядатися з такої точки зору: чи потрібна Богові ця людина або непотрібна. Багатство, власність, результати будь-якої економічної діяльності повинні використовуватися кожним християнином згідно з волею Бога. Православна релігія наполягає на тому, що люди отримують земні блага від Бога, якому і належить право абсолютного володіння ними. Ісус Христос у таких притчах, як «Притча про злих виноградарів» (Євангеліє від Марка, 12:1–9); «Притча про довірені таланти» (Євангеліє від Матфея, 25:14–30); «Притча про мудрого, але невірного домоправителя» (Євангеліє від Луки, 15:1–13) показує, що людина отримує власність у тимчасове користування. Якщо християнин забуває або свідомо заперечує цей духовний принцип, то це – гріх, який породжує відчуженість між людьми. Власність – це дар Божий і церква закликає віруючих використовувати його на своє благо і благо інших людей.

Таким чином, одним із проблемних аспектів церковного життя в Україні є взаємодія держави, церкви, релігійних організацій в економіці. Для цього існують об'єктивні причини: до певного часу церква, релігійні організації, релігійні об'єднання були, фактично, позбавлені можливостей проводити економічну діяльність. Таке питання, взагалі, не було актуальним у 1990-ті роки, коли самого економічного порядку в Україні не існувало як такого. Кінець 1990-х років ознаменувався кризою, яку відчули всі релігійні структури. Сьогоднішня Україна потребує розробок нових можливостей для взаємодії держави і релігійних структур в економічному аспекті. При цьому ми не обмежилися розглядом суто підприємницької діяльності, але й звернули увагу на економічну діяльність релігійних організацій в плані допомоги різним верствам громадян України.

1. *Аверинцев С. С. Вера / С. С. Аверинцев. Софія – Логос. Словник. – К.: Дух і Літера, 1999.* 2. *Богословский М. М. Саентологическая религия / М. М. Богословский. – Свобода совести в России: исторический и современный аспекты: Сб. статей. – СПб.: Российское объединение исследователей религии, 2009. – Вып. 7. – С. 65–81.* 3. *Васильев Ю. Н. Как бизнес понимается и регулируется в индуизме / Ю. Н. Васильев. – Религия и бизнес. – М.: Философская книга, 2009. – С. 85–130.* 4. Висновок ПАРЕ № 190 (1995) щодо вступу України до Ради Європи. Страсбург, 25 вересня

1995 року / Реституція Церковного майна: міжнародний та вітчизняний досвід: Збірник наукових матеріалів. – К.: Світ знань, 2007. 5. Здіорук С. І. Український досвід партнерської взаємодії держави і церкви в європейському контексті / С. І. Здіорук. – Стратегічні пріоритети. – № 1. – 2010. – С. 86–91. 6. *Ибрахим Разалия*. Ислам и бизнес / Разалия Ибрахим. – Казань: Идел-Пресс, 2006. – 104 с. 7. *Казицина-Тьюнисон О. Ю.* Дианетика в Ленинграде в 80–90 годы XX столетия. Воспоминания / О. Ю. Казицина-Тьюнисон / Свобода совести в России: исторический и современный аспекты: Сб. статей. – СПб.: Российское объединение исследователей религии, 2009. – Вып. 7. – С. 82–100. 8. Колобов П. А. Мир народам, земля – христианам / П. А. Колобов. – Коммерсантъ. – № 32 (4087). – 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/daily.aspx?date=20090224>. 9. *Липинський В.* Релігія і Церква в історії України / В. Липинський // Політоло-

гічні читання. – К., 1994. – Ч. 4. – С. 213–218. 10. *Новиченко Н. П.* Повернення церковного майна як пріоритет державної політики щодо релігії та церкви / Н. П. Новиченко // Пріоритети державної політики в галузі свободи совісті: шляхи реалізації. – К.: Світ знань, 2007. – С. 69–70. 11. Проект Закону України «Про повернення культового майна релігійним організаціям» / Реституція Церковного майна: міжнародний та вітчизняний досвід: Збірник наукових матеріалів. – К.: Світ знань, 2007. – С. 76–80. 12. Релігія та цінності українців / Відп. за випуск О. Дишлевий. – К.: Київський міжнародний інститут соціології, Центр «Соціальні індикатори», 2009. – 96 с. 13. *Рубин Р.* Бизнес в стиле дзен / Рон Рубин, Стюарт Эвери Гоулз. – М.: Добрая книга, 2006. – 208 с. 14. *Тимошук А. С.* Экономические основы сознания Кришны / А. С. Тимошук. – Религия и бизнес. – М.: Философская книга, 2009. – С. 131–160.

Зореслава Захожай

Українська культура в контексті європейських цінностей

Сьогодні, коли пріоритетним у зовнішній політиці України є входження до Європейського союзу, на порядку денному стоїть співвідношення характерних рис розвитку нашої держави з системою європейських цінностей. Протягом віків українська культура тісно переплалась з європейською. Геополітичне становище України як зв'язуючої ланки між Заходом і Сходом слугувало своєрідним «фільтром» азійських впливів. У формування європейських цінностей вагомий внесок зробили представники українського народу.

Today the priority of foreign policy of Ukraine is to join to the European Union, that is why the correlation of the characteristic features of our state's development with the European system of values is in the order of the day. For centuries Ukrainian culture has been closely tied with European one. Geopolitical position of Ukraine as a link between East and West has served as a "filter" for Asian influences. Representatives of Ukrainian nation have made a great contribution to the process of forming of European values.

Пріоритетним у зовнішній політиці України є входження до Європейського союзу, і не просто входження, а інтегрування в європейський простір. Відтак, першорядною є необхідність співвіднесення характерних рис розвитку нашої держави із системою європейських цінностей. Україна має глибинне тяжіння до Європи, вона – носій європейського менталітету, що формувався упродовж століть на підмурівках історії, традицій, систем цінностей. Україна в культурному відношенні завжди зазнавала відчутного впливу як Сходу, так і Заходу. Однак, хоч яким би не був вплив східної цивілізації на українську духовність, Україна у своїх етнокультурних засадах завжди була інтегральною частиною європейської спільноти, і саме Європа справила вирішальний вплив на вироблення української національної ментальності.

Міра і характер контактів будь-якої культури з культурами інших народів є свідченням її власного рівня розвитку. Українська культура мала і має що запропонувати іншим і призначена на активну роль у духовній взаємодії. У минулому були періоди інтенсивних культурних обмінів нашого народу з іншими. Ще Трипільська культура була органічно пов'язана з культурами народів Сходу та Південної Європи. Культура наших предків докиївської доби поєднувала елементи давньоіранські з тими, що розвинулися під впливом культур Давньої Греції і Південного Сходу. Величезний культурний субстрат, що утворився на наших землях, водночас мав риси автохтонної стійкості. Універсальність світосприйняття, світо- і людинорозуміння та форми їх вираження – ось домінанта найдавніших культурних епох.

Культура Київської Русі входила в систему візантійсько-болгарсько-східнослов'янської спільноти, але також була пов'язана з культурами Хозарії, країн Центральної і Західної Європи, Південного Кавказу та Закавказзя. В історії духовного життя народів світу Київська Русь займала особливе місце. Вона відігравала визначну роль у формуванні культурного обличчя Європи. Сам факт прийняття християнства найбільшою мірою засвідчує європейськість українського національного Духу. Як зазначає І. Огієнко, «уже з початку IV віку... проповідував апостол Андрій..., якому в уділ припала Скіфія, цебто земля заселена нашими

предками». На цьому етапі особливу роль відіграє Північне Причорномор'я, яке колонізували греки. «Три українські племена – уличі..., тиверці та поляни споконвіку були сусідами грецьких колоністів... – зносили з грецькими колоністами та їхнє християнство мали великий вплив на наших Полян і скоро зробили те, що вони стали найкультурнішими серед усіх українських племен. Згодом «в Тмутаракані рано постала організована церква з власним єпископом, а все це не могло не відбитися й на Україні Київській»: вона інтенсивно вбирала потоки культури як з півночі – Скандинавії, Західної та центральної Європи, так і з Адріатичного регіону, арабського та Далекого Сходу [20, с. 20].

Київська Русь була однією з наймогутніших і найрозвиненіших держав світу, що зумовлювалося й вагою держави, й активною, широкомасштабною зовнішньою політикою, а також міжнародною взаємодією в найрізноманітніших сферах: політичній, торгово-економічній, релігійній, культурно-освітній, навіть династичній: представники великокнязівських родів відігравали активну роль у державному житті Англії, Франції, Німеччини, Польщі, Угорщини, Візантії, країн Скандинавії. З великим київським князем прагнули породнитися (через шлюб) наймогутніші володарі Європи – королі (французький, англійський, угорський, норвезький, шведський). Єлизавета (королева Норвегії), Євпраксія (німецька імператриця) відіграли помітну роль в історії держав, де вони проявляли свою політичну активність. Завдяки Анастасії, королеві Угорщини, до краю переселилися багато її співвітчизників, які плідно працювали в культурно-освітній сфері. З іменем Анастасії (Агмунди) пов'язують заснування монастиря у Вишграді на Тормові [3, с. 311–312].

Найвідомішою королевою Франції стала Анна Ярославна. На привезеному з Києва Євангелії, написаному кирилицею, що згодом одержало назву Рейнського, упродовж багатьох років присягали королі під час вступу на престол. Про високий авторитет Анни у французькому суспільстві говорить той факт, що їй було надано право ставити свій підпис на документах важливої державної ваги. Її чіткі, ясні, написані «установою» літери стоять поруч з хрестиками неграмотних чиновників, придворних і самого короля – Генріха I. Цей при-